

SYMPOZIUM

ADAPTACE UKRAJINSKÝCH ŽÁKŮ OČIMA ŘEDITELŮ A UČITELŮ ZÁKLADNÍCH ŠKOL

ADAPTATION OF UKRAINIAN STUDENTS THROUGH
THE EYES OF PRIMARY SCHOOL PRINCIPALS AND TEACHERS

VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ A ŽÁKŮ – UPRCHLÍKŮ, CIZINCŮ – V ČESKÉ REPUBLICE POHLEDEM UKRAJINSKÝCH DOMÁCNOSTÍ

EDUCATION OF CHILDREN AND STUDENTS –
REFUGEES, FOREIGNERS – IN THE CZECH REPUBLIC
FROM THE PERSPECTIVE OF UKRAINIAN HOUSEHOLDS

Karel Gargulák¹, Martina Kavanová²

¹ Katedra veřejné a sociální politiky, FSV UK, Praha

² PAQ Research, z. ú., Praha

Abstrakt

Cílem příspěvku je shrnout výzkumné poznatky z několika vln reprezentativního šetření domácností nově příchozích uprchlíků z Ukrajiny o vzdělávání jejich dětí v České republice. Výzkum mapuje zkušenosti domácností uprchlíků především v oblastech přístupu ke vzdělávání, jeho podobě či zapojení do žákovských kolektivů. Zaměřuje se na ověření uplatnění integračního či separačního modelu pro vzdělávání dětí a žáků – cizinců.

Klíčová slova: vzdělávání, uprchlíci, Ukrajina, integrace, separace

Abstract

The aim of the paper is to summarize research findings from several waves of a representative survey of households of newly arrived refugees from Ukraine

about the education of their children in the Czech Republic. The research maps the experiences of refugee households mainly in the areas of access to education, its form and participation in student groups. It aims to verify the application of the integration or separation model for the education of children – foreigners.

Keywords: *education, refugees, Ukraine, integration, separation*

1 ÚVOD

Probíhající válečná agrese na Ukrajině je spouštěčem jedné z největších migračních vln v moderních evropských dějinách. Cílovou zemí ukrajinských uprchlíků je i ČR. Příchod tisíců nových dětí a žáků představuje bezprecedentní výzvu pro vzdělávací systém. Pro informované rozhodování o opatřeních k úspěšné podpoře nově přichozích dětí jsou potřeba data. Představovaný výzkum se zaměřuje na jejich prezentaci, mj. v kontextu ověření příklonu k integračnímu či separačnímu modelu vzdělávání cizinců.

2 TEORIE

Dle Záleské (2020) je integrační model vzdělávání cizinců spojen s jejich umístěním do vzdělávání s majoritními žáky a jejich individuální podporou. Separační model je charakteristický vyjmutím těchto dětí a žáků cizinců mimo hlavní vzdělávací proud a zajištěním speciální výuky. Oba modely nejsou vždy naplněny v ideální podobě, přesto však systémy vzdělávání cizinců mají tendenci se přibližovat k těmto vymezeným přístupům.

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Výzkum probíhá online dotazováním na panelu uprchlíků z Ukrajiny, který provozuje Sociologický ústav AV ČR. Panel vznikl ve spolupráci SOÚ AV ČR a Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, které oslovilo žadatele o humanitární dávku s možností participovat ve výzkumech SOÚ AV ČR. Účast ve výzkumech je anonymní a honorovaná, identita respondentů byla během rekrutace panelu ověřována telefonicky. Respondenti vypovídají o každém dítěti v domácnosti

zvláště. Výzkum reprezentuje postoje a zkušenosti lidí z Ukrajiny, kteří do Česka přišli od února do listopadu 2022 a stále v Česku zůstávají. Vzorek je reprezentativní z hlediska: kraje bydliště v rámci České republiky, měsíce příjezdu domácnosti do ČR a kombinace věku a pohlaví jednotlivých členů domácnosti v rámci krajů. Reprezentativita je zajištěna kombinací náhodného stratifikovaného výběru (oslovení náhodně vybraných kontaktů v rámci mikroregionů ČR) a následným vážením dat, aby struktura výběrového souboru odpovídala statistikám z dat Ministerstva vnitra ČR. Přesto má vzorek limitace, především může nerepresentovat uprchlíky, kteří od příjezdu do ČR nežádali o humanitární dávku. Pro ilustraci únorová a březnová vlna výzkumu v roce 2023 vychází z rozhovorů s $N = 864$ domácnostmi uprchlíků z Ukrajiny, ve kterých žije celkem $N = 1200$ dětí ve věku 3–17 let, z toho 269 ve věku MŠ, 768 ve věku ZŠ a 163 ve věku SŠ (Kavanova et al., 2023a, 2023b).

4 VÝSLEDKY

Výsledky jednotlivých vln šetření kopírují dynamiku vývoje integrace uprchlíků. Obecně lze v rámci ověření modelů vzdělávání cizinců empiricky potvrdit uplatnění integračního modelu (ten byl mj. deklarován jako cíl vzdělávací politiky). Takto podle výpovědí rodičů platí, že např. většina žáků (62 %, listopad 2022) na základních školách má maximálně dva další ukrajinské spolužáky. Dalších 30 % má ve třídě 3–5 ukrajinských spolužáků. V kontextu separačního modelu platí, že kolem 9 % má více než pět ukrajinských spolužáků nebo celou ukrajinskou třídu. Z dat (únor, březen 2023) rovněž vyplývá, že téměř 60 % dětí ve věku 4–17 let není podle rodičů dobře začleněno do českých kolektivů a 30 % nemá žádné české kamarády.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Úspěšná podpora nově příchozích dětí a žáků (uprchlíků, cizinců) představuje jednu ze zásadních výzev pro ČR. Pro efektivní design cílů a opatření veřejných politik (především vzdělávací politiky) je zcela klíčové mít dostatečnou empirickou základnu, která umožňuje sledovat efektivitu přijatých regulačních, finančních či informačních a metodických opatření a nástrojů. Cílem předmětného výzkumu je rovněž poskytnout datovou základnu k mapování uplatnění integračního (či separačního modelu) vzdělávání nově příchozích dětí a žáků

cizinců. Data jsou připravena k dalšímu výzkumnému uchopení a vyhodnocování naplňování úspěšnosti zamýšlených strategií vůči cílové skupině dětí a žáků (uprchlíků, cizinců) pro oblast pedagogického výzkumu.

PODĚKOVÁNÍ

Samotný výzkum vznikl ve spolupráci PAQ Research, z. ú., SOÚ AV ČR a MPSV. První vlny výzkumu byly financovány z filantropické podpory, přičemž je třeba poděkovat soukromým donorům. Návazné vlny podpořila organizace UNICEF a vznikají ve spolupráci s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

6 LITERATURA

- Kavanová, M., et al. (2023a). *Hlas Ukrajinců – Vzdělávání dětí uprchlíků v Česku*. PAQ Research. <https://www.paqresearch.cz/post/ukrajinske-deti-se-uci-rychle-cesky-i-tak-potrebujeme-intenzivnejsi-vyuku-jazyka>
- Kavanová, M., et al. (2023b). *Hlas Ukrajinců: vzdělávání dětí*. PAQ Research. <https://www.paqresearch.cz/post/vzdelavani-ukrajina-nova-vlna>
- Prokop, D., et al. (2022). *Hlas Ukrajinců: Zkušenosti a potřeby dětí a rodičů v českém vzdělávání*. PAQ Research. <https://www.paqresearch.cz/post/vzdelavani-ukrajinskyh-deti-v-cesku>
- Záleská, K. (2020). *Podpora školní adaptace dětí-cizinců: náhled do české a norské praxe*. Masarykova univerzita.